

Hamsteren

Herbert Fontejne

Vogels maken gebruik van een grote verscheidenheid aan voedselbronnen. Vrijwel alles wordt gegeten, waarbij vaak een zekere mate van specialisatie is ontstaan. Zo zijn er typische planten- en vleeseters, maar er zijn ook vogels die beide bronnen benutten. Karakteristieke planteneters zijn onder meer ganzen en eenden. Roofvogels leven voornamelijk van vlees of vis terwijl er veel vogelsoorten zijn die zowel planten (zaden en vruchten) als vlees (insekten) eten.

Aanpassingen aan het te nuttigen voedsel uit zich op het gebied van de spijsvertering (speciale soorten enzymen die alleen bepaalde soorten voedsel kunnen verteren) en de vorm van de snavel (kegelvormige snavels bij zaadeters en haaksnavels bij vleeseters).

Om een vogellichaam goed te laten functioneren is flink wat voedsel nodig. Dat voedsel levert de energie op voor de activiteiten en houdt de lichaamstemperatuur op peil. Tijdens het vormen van eieren en bij het aanleggen van een vetreserve als voorbereiding op bijvoorbeeld een lange trektocht is extra voedsel nodig.

Soorten die niet voldoende vetreserves kunnen aanleggen, maar toch de harde winter moeten zien te overleven, leggen in tijden van overvloed een voedselvoorraad aan. Deze voorraad wordt in slechte tijden benut. Het aanleggen van dergelijke voorraden wordt hamsteren genoemd.

Vogels die hamsteren, zoals kraaiachtigen en mezen, verzamelen voedsel, dragen dat in hun keelzak, slokdarm of snavel naar een aantal plekken in hun territorium. Vaak zijn dit kuiltjes in de grond die nadat ze met voedsel zijn gevuld minitieuw met kluitjes, aarde en steentjes worden afgedekt. Van het verstopte is dan niets meer te zien. Vlaamse Gaaien en Notenkrakers zijn zeer gespecialiseerde hamsteraars. Beide soorten buiten de voedselovervloed in het najaar uit door zeer selectief één bepaald soort voedsel te verzamelen.

Vlaamse Gaaien zijn verzot op eikels. In de tijd dat deze rijp zijn, kunnen ze grote afstanden afleggen om op zoek te gaan naar eikels. De Vlaamse Gaai heeft een soort keelzak die ontstaat doordat het bovenste deel van de slokdarm rekbaar is. Dit is niet hetzelfde als een krop, waarin voorverteerd voedsel voor de jongen wordt bewaard. Afhankelijk van de grootte van de eikels, kan een Vlaamse Gaai zo'n acht eikels in een

keer meenemen naar zijn territorium. Hij zal proberen er zoveel mogelijk ineens mee te nemen; met de laatste eikel in snavel zie je ze dan vliegen.

Waarnemingen hebben uitgewezen dat Vlaamse Gaaien 's winters voor een groot deel leven van de eikels die ze in het najaar hebben verstoopt. Omdat ze niet altijd alle verstoopte eikels kunnen ook worden teruggevonden, zorgt de Vlaamse Gaai met zijn hamsteren tevens voor de verspreiding van de Eik.

In het voorjaar weten ze hun verborgen buit terug te vinden door te letten op de ontkiemende eikels. Overal waar jonge eiken kiemen, wordt gegraven en worden de kiemblaadjes te voorschijn gehaald. Dit gebeurt vaak zonder de geringste beschadiging van het jonge plantje.

Notenkrakers, die in de Alpen en in het hoge noorden voorkomen, zijn al net zo'n bijzondere hamsteraars. In plaats van eikels verzamelen Notenkraakers uit de Alpen de zaden van de Arve (een dennesoort). De Arve-kegels worden van de takken afgebroken en op de grond of op een boomstronk worden de zaden vakkundig verwijderd. In een verwijding van de keel, onder de tong, worden de zaden getransporteerd. Verhoudingsgewijs zijn de hamsterplaatsen van de Notenkraaker groter dan die van de Vlaamse Gaai. Een Notenkraaker gebruikt het verzamelde voedsel niet alleen om de winter te overleven, maar in het vroege voorjaar worden ook de jongen met de in het najaar verzamelde zaden gevoerd.

Naast de kraaiachtigen staan ook de mezen bekend om hun hamsterwoede. Vooral de Boomklever is een verwoed verzamelaar, die graag gebruik maakt van de zonnepitten die op een voertafel worden aangeboden. Hij brengt de pitten naar z'n territorium en verbergt ze daar achter stukjes boomschors. Hij dekt zijn buit vaak af met stukjes bast en vezel. Naast Arve-zaden, hij is hierdoor een concurrent van de Notenkraaker, verzamelt de Boomklever ook graag Hazelnoten en Beukenootjes. In het najaar kunnen we Glanskoppen vol ijver zaden zien verzamelen. Nootjes krijgt een Glanskop niet gekraakt dus die laat hij ongemoeid. Ze vliegen soms af en aan naar distels en bezoeken veelvuldig de voertafels op zoek naar hennepzaden. De Zwarte Mees en de Kuifmees hamsteren in naaldbossen allerlei zaden die zij dan verbergen tussen takken of openingen in de schors. In tegenstelling tot de Boomklever dekken zij hun hamsterplaats niet af voor soortgenoten of andere kapers. Voor Pimpel- en Koolmezen is het geen gewoonte om te hamsteren. Ondanks het feit dat Koolmezen dikwijls Glanskoppen die zaden hamsteren achtervolgen, is de soort er niet in geslaagd dit gedrag te imiteren. Wellicht heeft de Koolmees er vrede mee dat hij door het achtervolgen van Glanskoppen hamsterplaatsen ontdekt die hij naar hartelust kan plunderen.

Noch bij de mezen, noch bij de Boomklever zijn er aanwijzingen dat zij de voorraadplaatsen gedurende langere tijd 'in gedachten' kunnen houden. Zij verstoppen het voedsel op plaatsen die regelmatig worden bezocht om te foerageren; daardoor wordt het gevondene bijna altijd teruggevonden.

Ook van klauwieren is het fenomeen hamsteren bekend. De Grauwe Klauwier slaat in de nabijheid van zijn nest voedsel op dat niet meteen wordt genuttigd. Het betreft dan grote insecten die op dorens worden gespiest. Bij de Klapekster zijn het voornamelijk muizen die in de buurt van het nest in de vork van een tak worden vastgeklemd. Net als de Grauwe Klauwier wordt de prooi van een Klapekster, soms ook jonge vogels, op dorens gespiest.

Tenslotte zijn er nog vogels die niet structureel hamsteren maar zeer opportunistisch reageren op een plotseling aanbod. Tot deze soorten behoren uilen en de Torenvalk. Op dagen dat zij flink wat muizen buit maken, worden de op dat moment over-tollige prooien in de omgeving van het nest of verblijfplaats verstopt.

Geraadpleegde literatuur

- Eenkhoorn, G.J., 1990. Vogels, hoe leven ze. K.N.N.V., Utrecht.
- Löhrl, H., 1985. Vogels in hun omgeving. Thieme & Cie, Zutphen.

Herbert Fonteinje, Aart v/d Leeuwstraat 26², 2025 NV Haarlem